

УДК 78 (477) "XX"

Ірина Бермес, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ І МИКОЛА КОЛЕССА

У статті висвітлюється життєвий і творчий шлях В. Барвінського та М. Колесси, які є типовими для виразників духовної традиції в Галичині.

Ключові слова: митці, композиції, диригент.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Василь Олександрович Барвінський – композитор, піаніст, педагог, музиколог, диригент, організатор музичного життя в Галичині. Всі вищезазначені ділянки були рівноцінними та важливими для митця, “хіба тільки диригування (зокрема хором “Боян”) було в свій час необхідністю і не відносилось до справжніх досягнень Барвінського”, – слушно зауважує С. Павлишин [13, 5]. Майже всі сфери діяльності В. Барвінського ґрунтовно досліджені українськими музикознавцями. Це передовсім праця доктора мистецтвознавства, професора Стефанії Павлишин “Василь Барвінський”, розвідки з такою ж назвою Станіслава Людкевича та Василя Витвицького, публікації про композиторську творчість, виконавську та педагогічну практику Любові Кияновської, Богдана Тихонюка, Наталії Кашкадамової, Богдана Фільца, Ольги Кушнірук, Яреми Якубця, Олександра Козаренка, Лідії Ніколаєвої, Оксани Фрайт, Олега Смоляка, Олександри Німолевич, Володимира Грабовського та ін., що ввійшли до збірників статей, присвячених 110-річчю від дня народження митця (Тернопіль, Дрогобич).

Микола Філаретович Колесса – композитор, диригент, педагог, музично-громадський діяч. Усі царини його діяльності представлені рівномірно, доволі складно вирізнити ту, котра була б визначальною. Про М. Колессу також написано багато, можливо, найменше вивчено його диригентську педагогіку, методичні принципи, що виокремили Львівську диригентську школу серед інших виконавських напрямів України. Різноманітність діяльності М. Колесси, найперше як композитора, широко представлена у монографіях доктора мистецтвознавства, проф. Любові Кияновської “Син століття Микола Колесса в українській культурі XX віку”, “Стильова еволюція галицької музичної культури XIX – XX ст.”, так само в статтях українських музикознавців і

педагогів Стефанії Павлишин, Яреми Якубця, Катерини Цірікус, Ксенії Колесси, Лідії Ніколаєвої, Оксани Паламарчук, Йосипа Волинського. Про М. Колессу – диригента йдеться в публікаціях Івана Юзюка, Михайла Антківа, Лариси Бобер, Яреми Гояна та ін.

Показна роль В. Барвінського у становленні М. Колесси виявляється в статті заслуженого діяча мистецтв України, доцента кафедри музикознавства і фортепіано Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка Миколи Ластовецького “Деякі зауваги щодо впливу Василя Барвінського на формування творчої індивідуальності Миколи Колесси”, вміщеної в четвертому числі журналу “Молодь і ринок” (2008).

Василь Барвінський і Микола Колесса – непересічні особистості, вихованці Празької композиторської школи, професори і директори Львівської консерваторії, врешті приятелі, мають багато спільного в ключових аспектах піднесення музичної культури, а саме творчості, освіти, виконавстві. Домінантні прикмети двох мистців у вищезазначених ділянках не зіставлялися і не були предметом спеціальної розвідки. Відповідно, ця тема залишається актуальною для дослідження.

Мета статті – визначити спільні риси мистецької діяльності Василя Барвінського та Миколи Колесси.

Виклад основного матеріалу. Родоводи Василя Барвінського та Миколи Колесси. Обидва митці – вихідці з Галичини. В. Барвінський народився в Тернополі 1888 р.; М. Колесса – в Самборі, 1903 р. Щось символічне є в долі цих славетних майстрів. Вони походять зі знаних галицьких родин. “Тенеалогічне дерево” роду Барвінських вирізняється сузір’ям уславлених імен: брат діда композитора Мартин Барвінський (1784 – 1865) – архіпресвітер Львова, професор і ректор Львівського університету (1837 – 1838). Батько Олександр Григорович – видатний український громадський діяч, засновник

культурних товариств у Тернополі: “Просвіти” та “Руської бесіди”, голова Українського педагогічного товариства. Маючи активну громадську позицію, Олександр Барвінський жваво відгукувався на злободенні теми публікаціями в періодичних виданнях. Непересічний талант мали і два брати батька – Осип і Володимир. Перший був священиком, створив низку п’єс на історичну тематику (напр., “Павло Полуботок”), другий – юрист за фахом, громадський діяч, засновник і редактор львівського часопису “Діло”.

Микола Колесса – один із спадкоємців високославною та давнього галицького роду. “На сьогодні – це 8 поколінь. До родоводу Колесів входять по чоловічій лінії власне Колесси, по жіночій – Менцинські і Лаврівські... – давні українські священичі роди” [7, 50]. Дядько Іван – етнограф і фольклорист, зібрав у селах Стрийщини і видав у Львові “Галицько-руські пісні з мелодіями”; дядько Олександр – відомий мовознавець і літературознавець, професор Львівського і Карлового університетів. Батько Філарет Михайлович – вчений, фольклорист, академік, професор Львівського університету, протягом життя збирав народні пісні. Двоюрідні сестри – Любка і Христя Колесси – видатні виконавиці, одна світової слави піаністка, друга – знана віолончелістка. Та й далі родичі М. Колесси зайняли вагоме місце в історії культури держави Україна. Серед них слід згадати прадіда Філарета Івана Лаврівського – західноукраїнського композитора середини XIX ст.; двоюрідного брата Філарета – Модеста Менцинського – українського оперного і камерного співака, чий прекрасний тенор звучав на багатьох сценах світу. Вірогідно, на формування естетичних смаків майбутнього композитора вплинули і контакти родини з І. Франком, В. Гнатюком, В. Стефаником, М. Черемшиною, тут схрещувалися творчі стежки з Л. Українкою, З. Неєдли, Б. Бартоком.

До обох митців якимось по-батьківськи “припоркнута” 1903 р. Микола Лисенко: на честь метра нарекли Колесси свого сина Миколою, схвальна оцінка гри п’ятнадцятирічного піаніста В. Барвінського з “легкої руки” Маєстро схилила хлопця до вибору музичного фаху.

Обидва зростали в музичній атмосфері, пов’язаній з побутом їхніх родин. Так, мати В. Барвінського Євгенія Максимівна – піаністка, пробудила музичне обдарування сина. “Виплеканий в аурі народної пісні з дитинства” [12, 9], виростав у любові до неї, до рідного національного.

М. Колесса також виховувався в атмосфері музикування і співу, захопленості українською піснею. “...Ми часто з батьками співали хором українських народних пісень. А під час канікул завжди виїздили в гори на Бойківщину і Лемківщину. Годинами я насолоджувався народними мелодіями, які батько записував на фонограф” [15, 176].

І В. Барвінський, і М. Колесса дуже любили гори, та й фольклор Карпатського регіону знайшов віддзеркалення в їхній творчості.

Професійна освіта митців. В. Барвінський першим із західноукраїнських композиторів здобув ґрунтовну європейську професійну освіту у Празі (1908 – 1914) – на той час одному з провідних центрів музичного мистецтва. Його педагогом був відомий композитор і педагог Вітєзслав Новак – “високоосвічена людина з широким світоглядом та інтересами, яскраво виражений тип художника, що володіє своєю особливою, чітко вираженою естетикою й етикою. ...Він знав напам’ять не тільки велику кількість основних творів різних періодів історії музики, але й багато народних пісень, як чеського, так і інших народів... Будучи пристрасним любителем літератури, він міг, дякуючи знанню мов, читати всю світову літературу в оригіналі” [10, 60 – 61]. В своїй автобіографії В. Барвінський писав: “З 1908 – 1914 р. студіював я музично-теоретичні дисципліни (повний курс теорії композиції) у видатного чеського композитора проф. д-ра Вітєзслава Новака (...). Одночасно закінчив я в 1910 р. університетські студії в Карловому університеті в Празі, де був я між іншим учнем проф. З. Неєдли (...), а також проф. О. Гостинського по музикознавству” [2, 113].

М. Колесса спеціальну музичну освіту здобув також у Празі. “Микола Колесса, який завжди підкреслює, що на шлях композиції вступив за прикладом Барвінського, зрозуміло, в Празі також навчався у Вітєзслава Новака, а в Університеті, як і на двадцять років раніше Барвінський, слухав лекції Зденека Неєдлого”, – підкреслює С. Павлишин [14, 16]. М. Колесса підтвердив, що завжди взувався на свого старшого товариша: “У Вітєзслава Новака, учня знаменитого чеського композитора Дворжака, навчався Барвінський, а я мріяв бути таким, як він” [8, 19].

У роки навчання в Празі обидва створили новаторські й оригінальні композиції в різних жанрах. У В. Барвінського – фортепіанні опуси “Вісім прелюдій”, “Українська сюїта”, цикл “Любов”, Соната Cis-dur; солоспіви “Вечером в хаті” та “В лісі” (обидва до слів Б. Лепкого);

чоловічий хор без супроводу “Ой, як ясненько” на основі лемківської народної пісні; вокально-симфонічна сюїта “Українське весілля”; “Українська рапсодія” для оркестру, цикл шести народних пісень для голосу і фортепіано. У М. Колесси – фортепіанний цикл “Пасакалія. Скерцо. Фуга”; “Варіації” для симфонічного оркестру”; Фортепіанний кuartет, сюїта для оркестру “Вгорах”, “Українська сюїта”, “Варіації” для симфонічного оркестру.

Для ранньої творчості двох характерним є поєднання національних і європейських засад, фольклорному первеню майстри “презентували” “нове життя”. В цьому виявляється спільність їхніх естетичних поглядів.

В. Барвінський і М. Колесса – професори та керівники Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. Коли 1915 р. С. Людкевича мобілізували в австрійську армію, директором Вищого музичного інституту було призначено В. Барвінського. Керував навчальним закладом 30 років (до 1948 р, з невеликою перервою у 1941 – 1944 рр.). “За той час майже з початкового музичного закладу інститут ім. М. Лисенка перетворився у вищий, виховав цінні педагогічні і виконавські кадри”, – констатує С. Павлишин [13, 5]. І справді, численні філії цього навчального закладу, що постали в багатьох містах Галичини, поширювали спеціальну музичну освіту, відповідно – сприяли професіоналізації музичного життя.

Як директор інституту В. Барвінський був зацікавлений у фахових кадрах, він всіляко допомагав їм у трудовлаштуванні. Відомим є факт підтримки М. Колесси, про що сам професор розповів: “...влаштуватися викладачем... значною мірою допомогли директор інституту В. Барвінський і С. Людкевич” [9, 148].

Цікавою видається згадка В. Витвицького про атмосферу в навчальному закладі [у 1939 – 1941 рр. він працював у консерваторії за директорства В. Барвінського – І.Б.]: “Наше музичне життя не тільки пожвавилось, але й піднеслося на вищий рівень. Доступ до оркестру, камерних ансамблів, оперної сцени... був тепер для українських композиторів вільним. З великого числа тодішніх імпрез пам’ятною подією було виконання кантати-симфонії “Кавказ” у великій залі Львівської консерваторії. Виконавцями були професійний хор і повний симфонічний оркестр під керівництвом Миколи Колесси” [11, 64].

Непросто було втримати академічну установу “на плаву” у воєнному лихолітті: “У трагічні роки другої світової війни В. Барвінський доклав надлюдські зусилля, щоби зберегти цей заклад,

врятувати від розформування колектив високопрофесійних музикантів” [18, 61].

М. Колесса очолював Львівську консерваторію в 1953 – 1965 рр. В цей вельми непростий час, професор намагався підтримувати високий рівень викладання, зміцнювати матеріальну базу. З розумінням і підтримкою ставився до студентів, які зі своїми родинами поверталися з поселень і намагалися продовжити навчання. Хоча це було проблематично, М. Колесса завжди йшов назустріч, надавав допомогу. Про це свідчить розповідь Л. Блавацької, вміщена в монографії Л. Кияновської [5, 181]. За ректорства М. Колесси Львівську консерваторію успішно закінчили діти з репресованих родин – Богдана Фільца, Володимир Флис, Мирослав Скорик.

В. Барвінський і М. Колесса – видатні педагоги. Василь Барвінський викладав у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка теоретичні дисципліни та фортепіано, гармонію в музичному інституті ім. А. Неменовської [17, 11]; Микола Колесса – диригування. Педагог В. Барвінський виховав плеяду визначних українських п’яністів Р. Савицького, Д. Гординську-Каранович, Б. П’юрка, О. Кристальського, М. Крушельницьку, М. Крих, А. Рудницького, музикознавця З. Лиська. Д. Гординську-Каранович акцентувала: “Своїм учням професор поручав не зривати з нашою традицією... В. Барвінський накладав обов’язок на своїх учнів зберігати українські культурні надбання, інформувати про них світ і пропагувати українську музику” [16, 102].

Педагогічна діяльність М. Колесси розпочалася в стінах Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. За багатолітню практику Маєстро виплекав українську диригентську еліту: С. Турчака, І. Гамкала, В. Василевича, Є. Вахняка, Б. Антківа, Р. Дорожівського, Я. Скибінського, Т. Микитку, педагогів – представників Львівської диригентської школи – Ю. Луціва, О. Сотничук, І. Юзюка, Л. Бобер, І. Небожинського, Я. Колессу та ін. “Педагогічний почерк М. Колесси визначають загальна висока культура й ерудиція майстра, глибокі знання, активна творча композиторська і диригентська діяльність, уміння використати свій науковий і практичний досвід у пошуках нових форм та методів навчання” [20, 21].

Про свого педагога згадує Я. Скибінський: “...Він щасливо поєднував у своїй творчій особистості емоційний запал, темперамент, глибоке співпереживання тих почуттів, які виражав композитор, і прекрасну школу,

стриманість, коректність, точність у прочитанні тексту, тобто найвищий професіоналізм” [5, 213].

Обох митців можна вважати фундаторами професійної музичної освіти в Галичині.

В. Барвінський і М. Колесса – виконавці: перший – блискучий піаніст, другий – блискучий диригент. Н. Кашкадамова слушно наголошує, що “фортепіанне виконання... було для нього [В. Барвінського – І.Б.] другою за важливістю справою після композиції” [4, 27]. Пік його піаністичної діяльності припав на 1910 – 1920 рр. Виконуючи концертні програми, до яких включав і власні твори, В. Барвінський виявляв “...всю глибину своєї ніжної душі”, захоплював “слухачів ніжними тонами, які неначе вичаровує з фортепіану своїми легенькими ударами” [19, 15]. Виступав не тільки як соліст, а й концертмейстер, зокрема з віолончелістом Б. Бережницьким.

Як зазначав в автобіографії митець, “я був на протязі 2 – 3 р. диригентом Співочого Товариства “Львівський Боян” [2, 113]. Однак у цій виконавській галузі проявив себе не так яскраво, як у фортепіанній.

М. Колесса-диригент керував такими колективами: учнівським хором під час навчання у Львівській гімназії, хором українських студентів у Празі; “Бояном” і “Бандуристом”, мішаним і дитячим хорами Вищого музичного інституту, смичковим оркестром студентів Вищого музичного інституту; “Студіо-хором” – першим професійним колективом на західноукраїнських землях; симфонічним оркестром Львівської філармонії, хоровою капелою “Трембіта”, станіславівською “Думкою”; головний диригент Львівського театру опери і балету; студентського симфонічного оркестру Львівської консерваторії ім. М. Лисенка. Михайло Анків – учень М. Колесси, наголошував: “Диригував він надзвичайно економно, навіть скупю. В кожному жесті відчувалася велика майстерність. ...Для досягнення будь-якого ефекту йому вистачало невеликого штриха, який був зрозумілим оркестрові. Створювалося враження, ніби він хоче бути непомітним, не хоче заважати слухачам слухати твір. Диригував чітко, емоційно, рішуче і разом з тим стримано. Здавалося, що оркестр звучить сам собою, але це був результат майстерності диригента, його внутрішнього емоційного напруження” [1, 106].

Доповнює портрет М. Колесси-диригента П. Козицький: “Стиль диригентської майстерності Миколи Колесси вражає благородством манери, стриманим, але діючим темпераментом, чіпкістю та виразністю рухів і ...високомистецькою інтерпретацією. Це диригент прекрасної школи і

високої обдарованості. Він чудово володіє хоровою звучністю, вміє цілковито підпорядковувати собі оркестр” [6, 4].

Музично-громадські діячі. В. Барвінський – один із ініціаторів заснування СУПРОМУ (1934) – музичної спілки, визначальним критерієм якої був високий професіоналізм у всіх сферах музичного життя, передовсім освітній і виконавській. В. Барвінський входив до композиторської секції, поряд С. Людкевича, Н. Нижанківського, М. Колесси, В. Витвицького, С. Туркевич-Лукіянович, Р. Сімовича та ін. М. Колесса, крім уже названої композиторської, входив і до педагогічної секції, вряд із Л. Туркевичем і Б. П'юрком. Обидва композитори були не лише співзасновниками музичної асоціації, а й її завзятими діячами. Вони спричинилися до піднесення композиторської школи в Галичині.

Посідаючи активну суспільну позицію, В. Барвінський активно відгукувався на події культурно-мистецького життя Галичини, здебільшого Львова, в часописах “Діло”, “Новий час”, “Українська музика”. Зокрема про виступи Галі Левицької: Концерт Галі Левицької // Діло. – 1927. – Ч. 255. – 15.11; Концерт українських фортеп'янових творів у виконанні Галі Левицької // Новий час. – 1935. – Ч. 239. – 26.10; Фортеп'яновий вечір Галі Левицької // Новий час. – 1933. – Ч. 55. – 12.03; Галя Левицька // Новий час. – 1937. – Ч. 44. – 1.03; Галя Левицька. II вечір із циклу // Новий час. – 1937. – Ч. 18. – 28.01; Свято Бетовена в Стрию // Діло. – 1927. – Ч. 67. – 26.03; Фортеп'яновий вечір п-ни В. Божейко // Діло. – 1925. – Ч. 182. – 19.09; Концерти Любки Колесси // Діло. – 1926. – Ч. 7. – 27.03; Концерти Любки Колесси // Діло. – 1925. – Ч. 33. – 14.02; Любка Колесса // Новий час. – 1928. – Ч. 86. – 12.04; З приводу концертів Любки Колесси // Діло. – 1927. – Ч. 39. – 22.02; Любки Колесса // Діло. – 1928. – Ч. 79. – 7.04. та ін.

М. Колесса є автором ґрунтовних праць з диригування: “Диригентського poradника” (1938) і навчального посібника “Основи техніки диригування”, що тричі перевидався. Він також не залишався осторонь питань піднесення музичної культури, діяльності її яскравих представників: Щедроти серця і душі // Культура і життя. – 1969. – 25 грудня; Кілька слів про диригентську діяльність С.П. Людкевича // Творчість С. Людкевича: Збірник статей / Упоряд. М. Загайкевич. – К.: Музична Україна, 1979. – С. 196 – 204; На музичні теми // Новий час. – 1935. – 24 березня; Спогади про Модеста Менцінського // Музика. – 1975. – № 6. – С. 6 – 7; Фанатично

закоханий у музику (про С. Турчака) //Музика. – 1993. – № 3. – С. 20 – 22; Щедрість душі // Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи /Упоряд. М. Головащенко. – К.: Музична Україна, 1970; Ярівнявся на нього //Вітчизна. – 1980. – № 10. – С. 148 – 153; Будьмо громадянами //Музика. – 1989. – № 2. – С. 5 – 6; Ще й нині чую спів її // Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування /Упоряд. М. Головащенко. – Ч. 1. – К.: Музична Україна, 1978. – С. 244 – 246 та ін.

Висновки. Приклади життєвого і творчого шляхів В. Барвінського та М. Колесси є типовими для виразників духовної традиції в Галичині. В. Барвінський і молодший від нього на 15 р. М. Колесса – дві яскраві особистості, два метри, чий шляхи перетиналися, чий культурно-мистецькі та професійні інтереси чітко підпорядковувалися єдиній меті – служити Україні, рідному народові, всупереч складним суспільно-політичним умовам. Вони належали до тої генерації галицьких інтелігентів, для якої, на слушну думку проф. Л. Кияновської була притаманна “виняткова широта інтересів, суспільна заангажованість, здатність проявляти себе в різних сферах духовного життя” [5, 144]. Для творчих індивідуальностей В. Барвінського та М. Колесси прикметною є розмаїтість творчих обдарувань. Обидва були майстрами “...гармонії не тільки в музиці, але й у житті” [3, 69]. Знаменно, що їхні життєві позиції демонструють тотожність світоглядних засад.

1. Антків М. Диригентська діяльність Миколи Колесси //Микола Колесса – композитор, диригент, педагог: Збірка статей /Упоряд. Я. Якубак. – Львів, 1997. – С. 99 – 106.

2. Барвінський В. Автобіографія // Василь Барвінський: Статті та матеріали. – Дрогобич: Відродження, 2000. – С. 113 – 115.

3. Грабовський В. “...Був майстром гармонії не тільки в музиці, але й у житті” // Василь Барвінський. Статті та матеріали. – Дрогобич: Відродження, 2000. – С. 69 – 75.

4. Кашкадамова Н. Про інтерпретацію фортепіанних творів Василя Барвінського // Василь Барвінський і українська музична культура: Статті та матеріали /Упоряд. О. Смоляк. – Тернопіль, 1998. – С. 25 – 29.

5. Кияновська Л. Син століття Микола Колесса в українській культурі ХХ віку. – Львів, 2003. – 294 с.

6. Козицький П. Вечір композиторів Львова //Радянське мистецтво. – 1945. – №37. – 19 грудня.

7. Колесса К. Від батьківського дому – до слави і шани // Український родовід. Матеріали генеалогічної конференції. – Львів: Українські технології, 2001. – С. 50 – 55.

8. Колесса М. Найхоловіше – не помилитись у виборі долі... //Музика. – 2001. – №3. – С. 19 – 21.

9. Колесса М. Я рівнявся на нього // Вітчизна. – 1980. – №10. – С. 148 – 153.

10. Лебл В. Витезслав Новак /Переклад Л.Лазаревої. – Прага-Братіслава, 1969. – 96 с.

11. Лехник Л. Василь Витвицький і його діяльність у Вищому музичному інституті ім. М.Лисенка //Musica humana. – Ч. 2. – Львів, 2005. – С. 60 – 65.

12. Назар Л. Обробки народних пісень для сольного співу В.Барвінського //Василь Барвінський: Статті та матеріали. – Дрогобич: Відродження, 2000. – С. 8 – 22.

13. Павлишин С. Василь Барвінський і українська музична культура //Василь Барвінський і українська музична культура: Статті та матеріали /Упоряд. О. Смоляк. – Тернопіль, 1998. – С. 5 – 9.

14. Павлишин С. Львівські музиканти й “Празька Школа” //Союз українських професійних музик у Львові. Матеріали і документи. – Львів, 1997.

15. Паламарчук О. З родини славетних // Вітчизна. – 1987. – № 12. – С. 176 – 183.

16. Проців Л. Педагогічні засади В. Барвінського // Василь Барвінський: Статті та матеріали. – Дрогобич: Відродження, 2000. – С. 98 – 103.

17. Скрипник І. Штрихи до творчого портрета Василя Барвінського //Василь Барвінський і українська музична культура: Статті та матеріали /Упоряд. О. Смоляк. – Тернопіль, 1998. – С. 10 – 14.

18. Соловей Л. Деякі аспекти діяльності В.Барвінського та його учнів З.Лиська, Р.Савицького //Василь Барвінський: Статті та матеріали. – Дрогобич: Відродження, 2000. – С. 59 – 66.

19. Тихонюк Б. Василь Барвінський – композитор і піаніст – в оцінці львівської преси 20-х років. – Львів, 1989.

20. Юзюк І. Секрет педагогічної майстерності //Музика. – 1996. – № 2. – С. 21.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2008.

